

TÜRK PARLAMENTO TARİHİ

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	Dam. No: 54989-07	Tas. No:
---	-------------------	----------

TBMM - II. DÖNEM

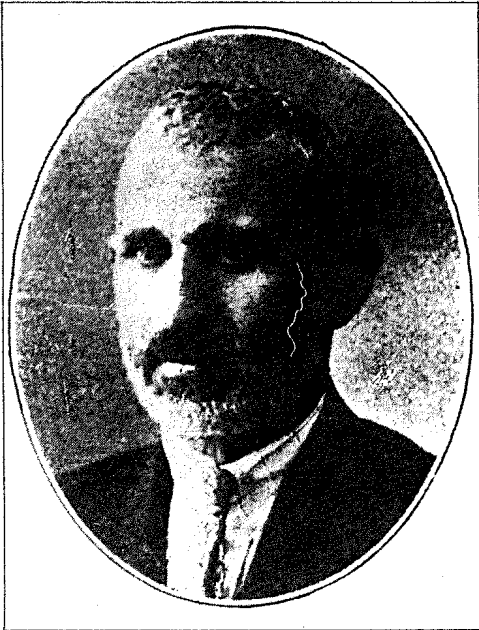
1923 - 1927

III. CİLT

Ankara-1995

Kâzım ÖZTÜRK

TÜRK PARLAMENTO TARİHİ ARAŞTIRMA GRUBU

MUSA KÂZİM EFENDİ (ONAR)
KONYA (287)

Özgeçmiş için I inci Dönem III üncü Cilt, Konya milletvekillerine Bkz.

II nci Dönem Meclis Etkinlikleri :

II nci Dönem seçimlerine katıldı. Yapılan seçimde Konya'dan milletvekili seçildi. Mazbatası 12.8.1923'te onaylandı.

Adliye, Umuru Diyanîye, Memurın Muhakemat Tetkik Heyeti, Ziraat komisyonlarında çalıştı. Ziraat Komisyonu 4 üncü ve 2 nci Şube Başkanlıklarına seçildi. 14 Ağustos 1923-29 Ağustos 1923'te Şer'îye vekilliğine seçildi.

Bu dönemde Türk Tayyare Cemiyeti, Karaman'a su ihtiyacı için yardım yapılması konularında kanun teklifi, bir önerisi, Genel Kurulda değişik 102 konuda 168 konuşması vardır.

NAİM HAZİM (ONAT)
KONYA (576)

1889 (1305)'da Konya'da doğdu. Babası **Mehmet Hazım Bey**, annesi **Hafize Hanım**dır. Evli olup, dört çocuk babasıdır.

Konya Hamidiye Okulunda ilk öğrenimini yaptıktan sonra Yağmurlu Medresesine devam ederek ıcazatname aldı. 1910'de sınavla Konya Fetihîye Medresesi müderrisliğine atandı. Bu medresede, Darülhülafe Medresesinin kuruluş tarihi olan 27 Ekim 1915'e kadar çalıştı. Bu tarihte Darülhülafe Medresesine atandı; Türkçe, Edebiyat, Muhâzarât, Farsî, Ulmünnefs dersleri okuttu. Sonra kurulan (Sahan) Yüksek Medresede İlmî Kelâm, Mantık ve Arap Edebiyatı dersleri okuttu. 25 Ekim 1915'ten mütarekeye kadar Konya İttihat ve Terakki İdadisinde Türkçe ve tarih öğretmenliği yaptı. Ayrıca 1912'den kapanıncaya kadar Konya Askerî Rüştiyesinde Türkçe öğretmenliği yaptı. 10 Eylül 1918'de yatılı askerî rüştiyesinde Türkçe, daha sonra idadî bölümünde tarih, edebiyat, ilmi kelâm, felsefe, Arapça ve Farsça öğretmenliği yaptı. Konya Genel Meclis üyeliğine seçildi.

TÜRK DİL KURUMUNUN 40 YILI

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi Orhan Şaik GÖKYAY Bölümü	
Demirbaş No :	5524
Tasnif No :	3014 TÜRK-D

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ — 1972

TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI

TÜRK DİL KURUMUNUN 40 YILI

4. Makbule'nin yaşadığı müddetçe Çankaya'da oturduğu ev de emrinde kalacaktır.

5. İsmet İnönü'nün çocuklarına yüksek tahsillerini ikmal için muhtaç oldukları yardım yapılacaktır.

6. Her sene nemağan mütebaki miktar yarı yarıya Türk Tarih ve Dil Kurumlarına tahsis edilecektir.

K. ATATÜRK

TÜRK DİL KURUMUNUN KURULUŞUNDAN BUGÜNE

YÖNETİM VE YÜRÜTME KURULLARI:

1) Kurucular:

Başkan : Samih Rifat
Genel Yazman : Ruşen Eşref (Ünaydın)
Üye : Celâl Sahir (Erozan), Yakup Kadri (Karaosmanoğlu)

2) 1. Kurultay: (26/9/1932 - 4/10/1932)

Merkez Kurulu:

Başkan : Samih Rifat
Genel Yazman : İbrahim Necmi (Dilmen)
Sayman : Besim Atalay
Üyeler : Celâl Sahir (Erozan), Ahmet Cevat (Emre), Ragıp Hulusi (Özdem), Hâmit Zübeyr (Koşay), Hasan Âli (Yücel), İbrahim Necmi (Dilmen).

Kol Başkanları:

Lûgat-Istılah : Celâl Sahir (Erozan)
Gramer-Sentaks : Ahmet Cevat (Emre)
Derleme : Ragıp Hulusi (Özdem) sonra Na-im Hâzım (Onat)

Lenguistik-Filoloji : Hâmit Zübeyr (Koşay)

Mayıs ayının ilk haftasında iki gün ara ile iki büyük dilcimizi kaybettik: 4 Mayıs 1953 günü Velet Çelebi İzbudak, 6 Mayıs 1953 günü de Naim Hazım Onat Tanrının rahmetine kavuştular. Her ikisi de Konya'nın yetiştirdiği bilinlerimizdendi. Her ikisi de olgun, faziletli insanlardı. Türk Dil Kurumu, bu iki değerli üyesini daima saygı ile anacaktır.

Velet Çelebi İzbudak

1869 da Konya'da doğmuştur. Mevlâna Celâleddin-i Rumî'nin torunlarından. Babası Mustafa Necip Çelebi'dir. Konya'da Sultan Velet Medresesi'nde okumuş, 1889 da tahsilini bitirmek üzere İstanbul'a gitmiştir.

İkinci Meşrutiyetin ilânına kadar "matbuat-ı Dahiliye"de hizmet etmiş, bir aralık Galatasaray Sultanisi'nde ve İstanbul Darülfünununda Farsça okutmuştur. 1912 de Konya Mevlevî Dergâhı postnişinliği'ne tayin ve 1919 da Vahdettin'in iradesiyle azlolunmuştur. Bir müddet Şûrayı Devlet âzalığı yapan Velet Çelebi kurtuluş savaşı sonlarına doğru Anka-

ra'ya gelmiş ve 1921 de Milletvekili olmuştur. Bu görevi 7 nci seçim dönemine kadar sürmüştür.

Rahmetli Türkçülük akımına önyak olanlardan ve Türk diline hizmet edenlerdendir. Ölümüne kadar Türk Dil Kurumu'nda çalışmıştır. Farsçayı gayet iyi bilirdi. Türk lehçelerinden Çağatayca ile de çok meşgul olmuştu. Eserleri arasında en değerlileri Türk diliyle ilgili olanlarıdır. "Türk Dili" adındaki 12 ciltlik yazma sözlüğü Dil Kurumu kitaphöndadır. İçinde Türkçenin bütün lehçelerinden kelimeler ve tanıklar vardır. "Türk Diline Medhal" adlı eser bu sözlüğe önsöz olmak üzere yazılmış ve basıl-

mıştır. Basılmış başka eserleri şunlardır: *Hayr-ül kelâm, Lisan-ı Farisi, Ayn-ül-hayat, Türkçe İtikat, Menakip, Rubaiyat-ı Mevlâna, Atalar Sözü, Elidrâk Haşiyesi, Mesnevî Tercümesi.*

Velet Çelebi, ahlâkça tam mânasiyle çelebi idi. Kalbi tertemiz, konuşması tertemiz, bütün hali tertemiz idi. Tanrı rahmet etsin.

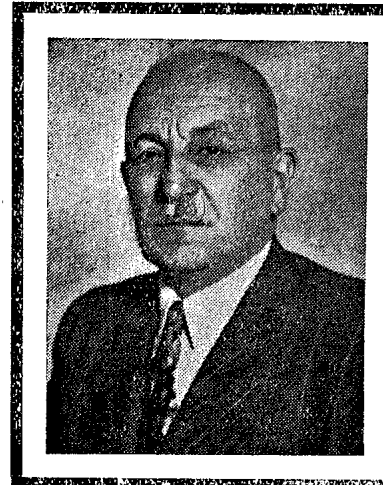
Çelebi'nin elyazısından bir örneği hâtıra olarak sunuyoruz. Bu, Mesnevî'den bir beyittir.

1.0 ARALIK 1984

حاشیہ نورک بانگی برزید
سک چه باشد شیر ز خون قی کند
از عشق مولانا

Türkçesi: Maazallah Türk bir nâra atarsa, köpek değil, erkek aslan bile korkudan kan işer.

Naim Hazım Onat

1889 da Konya'da doğmuştur. İlk ve medrese tahsilini Konya'da görmüş, oradaki okullarda Türkçe ve edebiyat öğretmenliği, 1936, 1937, 1938 yıllarında da Dil ve Tarih-Coğrafya fakültesinde Arapça Profesörlüğü yapmıştır. 2 nci dönemden ("dönem,, kelimesi onun buluşlarından) 9 uncu döneme kadar Konya Milletvekilliğinde bulunmuştur.

Naim Hazım, Arap dili ve edebiyatı konusunda memleketimizin sayılı birkaç üstadından biri idi.

Böyle olmakla beraber Türk dilinin Arapça baskısından kurtarılması için sesini en çok yükseltenlerdendi. Türk Dil Kurumu'nda rahmetli Ragıp Hulûsi Özdem'den sonra Derleme Kolbaşısı olarak uzun zaman çalışmıştır.

Kurumun son Yönetim Kurulunda da üye olan Onat, ölmeden bir hafta öncesine kadar Kurum çalışmalarına katılmıştı. *Türk*

yılları arasında gerçekleştirdi. Anıtkabir projesiyle üne kavuşan O., 1954 yılında politikaya atıldı. Aynı yıl İstanbul'dan Demokrat Parti milletvekili seçildi. Bir dönem bu görevde kaldı; daha sonra eski mesleğine döndü.

ONAT, Hikmet (doğ. İstanbul 1885 - İstanbul 1977),

Türk ressamı. Heybeliada Deniz Harb Okulu'ndan mezun olduktan sonra Sanayi, Nefise Mektebi (Güzel Sanatlar Akademisi)'ne girdi; mektebi 1910'da bitirdi. Aynı yıl açılan Avrupa yarışmasını İbrahim Çallı (b. bk.), Nazmi Ziya (b. bk.), Feyhaman Duran (b. bk.) ile birlikte kazanan O., Paris Güzel San'atlar Akademisi'ne gönderildi. Paris'te kaldığı yıllar, onun san'atı olgunluğa erišti. Birçok san'atkâr ile tanıştı; onlarla yakın ilgi kurdu. Özellikle Fernand Cormon'un atelyesinde çalıştığı dört yıl ona çok şeyler kazandırdı. Ancak, I. Dünya Savaşı'nın çıkması üzerine yurda dönmek zorunda kaldı. İstanbul'a dönüşünde Nişantaşı lisesinde öğretmenliğe başladı. Oradan Güzel San'atlar Akademisi'ne geçti. Bu arada çeşitli sergilere katıldı: Viyana ve Berlin savaş resimleri sergileri gibi. Resimleri, genellikle tabiata dönüktür. Kır ve deniz manzaraları, renk kompozisyonu, eserlerinin belirgin özelliğidir.

ONAT, Hikmet

Türk resim san'atının gelişmesinde O.'in emeği büyüktür. O, hem san'atı ile, hem de san'atkâr grupunu desteklemekle bu emeğini değerlendirme yoluna gitmiştir. 1908 yılında Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'nin kurulmasında öncü olmuş, bu yolda Güzel San'atlar Birliği'nin teşekkülüne katkıda bulunmuştur (1929). Eserlerinin birçoğu Resim ve Heykel Müzesi'ndedir. Ayrıca, özel koleksiyonlarda da resimleri vardır. (İ. Parlatır)

ONAT, Naim Hazım (Konya 1889 - Ankara 1953),

Türk dil bilgini. İlk ve medrese öğrenimini Konya'da görmüştür. Konya'da bir süre Türkçe ve edebiyat öğretmenliği yapmış, 1936, 1937 ve 1938 yıllarında da Ankara'da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde Arap dili profesörü olarak çalışmıştır. 2. dönemden 9. döneme kadar Türkiye Büyük Millet Meclisinde Konya milletvekilliği yapmıştır.

O., yurdumuzda Arap dili ve edebiyatı alanında bir üstad olarak ün almıştır. Türk Dil Kurulu'nda Ragıp Hulusî Özdem (b. bk.)'den sonra Derleme Kolbaşısı olarak çalışmıştır.

O.'in Konya'da "Babalık" gazetesinde, İstanbul'da "Sebilü'r-Reşad" dergisinde, Ankara'da Türk Dil Kurumu'nun "Türk Dili Bülteni" v.b. dergilerinde ve "Ulus" gazetesinde birçok yazıları, şiirleri çıkmıştır. İkinci Dil Kurultayı'na *Türk dilinin Sâmî dillerle münasebeti* [1934] adlı bir tez sunmuştur. Daha sonra *Türkçe-Arapça karşılaştırmalar* adlı bir broşür yazmıştır. Onun bu yolda meydana getirdiği en büyük çalışma, *Arapçanın Türk diline kuruluşu* adlı bir kitaptır (I, 1944, II, 1. fasıkül 1951). Bu kitapta birçok kar-

ONAY, Ahmed Tal'at (Çankırlı Ahmed Tal'at) (Çankırı 1885 - Ankara 1956), yazar ve milletvekili. İlk ve orta öğreniminden sonra Dârülfünun Edebiyat Fakültesini bitirdi (1910). Kastamonu ve İzmir liselerinde edebiyat öğretmenliği yaptı. Meclis-i Meb'ûsân'ın ikinci döneminde Çankırı'dan milletvekili seçildi. O., bir yandan edebiyat araştırmaları yaparken, bir yandan da şiirle uğraştı. Arüz ile yazdığı şiirlerin eskinin bir taklidi hususiyeti taşıyor. Millî edebiyat akımının etkisi ile heceye yönelir. Ancak, bu yolda pek başarılı olamaz. Onun bir özelliği de halk edebiyatı alanındaki araştırma ve incelemeleridir. Kastamonu'da "Tirâje" (1910) adlı haftalık bir dergide çıkarmıştır. Eserleri: *Aşık Dervdi* [1928], *Türk halk şiirlerinin şekil ve nev'i* [1928], *Çankırı şiirleri* [1931-1933, 2 cilt], *Aşık Tokatlı Nuri* [1933], *Tâstân-ı Ahmed Harâmî* [1933], *Kızılbaş şiirinde suâl-cevap* [1953]. (İ. Parlatır)

ONBİRLİ, 1-11 yanaşık sestem müteşekkil dizi (dizi onbirlisi), 2-Biribiriyle 11 ses aralıkta olan iki nota (yegâh ile gerdâniye gibi) (onbirli aralık), 3 - Armonide 11 ses aralıklı uygu (âhengi onbirli). Onbirli çevrilirse, beşli hâline gelir. Fr. onzième. Onbirli âhengi uygu, dörtlü uygunun oktavı demektir. (Y. Ö.)

ONCKEN [onkən], **Wilhelm** (Heidelberg 1838 - Giessen 1905), Alman tarihçisi. 1870'den itibaren Giessen'de profesör olarak çalışmıştır. 1874-1876 yıllarında Giessen'i Reichstag'da temsil etmiştir. Başlıca eserleri: *Das Zeitalter Friedrichs des Grossen* (Büyük Friedrich'in zamanı) [1881-1882]; *Das Zeitalter der Revolution, des Kaiserreichs und der Befreiungskriege* (İnkılâp, imparatorluk ve kurtuluş harpleri yılları) [1884-1886]; *Das Zeitalter des Kaisers Wilhelm* (İmparator Wilhelm zamanı) [1888]; *Osterreich und Preussen im Befreiungskrieg* (Kurtuluş harbinde Avusturya ve Prusya) [1876-1879]. (V. Örs)

ONEGA, Sovyetler Birliği'nin Avrupa kesimi kuzeyinde 416 km uzunluğunda bir nehir. Laça gölünden çıkar ve iki koldan Beyaz Deniz'in, 185 km uzunluğu ve 50-100 km genişliği bulunan O. körfezine akar. Ağzında yine O. adını taşıyan 25 000 nüfuslu (1967) endüstri şehri kurulmuştur. Şehirde Selüloz, kereste ve gıda maddeleri fabrikaları vardır.

ONEGA GÖLÜ, Sovyetler Birliği'nin kuzey-batısında, Karelya'da bir göl. 9 900 km² yüzölçümü ile, Avrupa'nın en büyük tatlı su göllerinden ikincisidir. Derinliği güneyde 50 m, batıda 100 m, kuzeyde en çok 115 m'dir. Göl tektonik tarzda oluşmuş ama ancak, buzul devrinde geniş ölçüde şekil değişikliğine uğramıştır.

Kıyılarının batı, kuzey ve doğu kesimleri çoğu zaman kayalık olup, kıyıya yakın yerlerde kayalar ve adacıklar bulunur; derin koylar açılır. Güney ve güney-batıda kıyıların gerisinde bataklıkimsi topraklar vardır. Yoldia devrinde O., Baltık Denizine ve Beyaz Deniz'e bağlı idi. Gölün, Büyük Klimetskiy ve büyük Lelikovski gibi adaları (ikisinin toplamı 85 km²)'nin üzerinde oturanlar vardır.

Göl, Suna, Ştşuya, Vodla, Andoma, Megra nehirlerinin ve birçok küçük ırmakların sularıyla beslenir ve kendisinden çıkan Svir nehriyle Ladoga gölüne bağlanır. O. G.'nün sularının yüzeyi yazın 20-24'ye yükselir. Gölün çok balığı vardır. Kasım ayı Mart ortalarına kadar buzla örtülüdür. En

Dr. Prof. Dr. Lütfiye Tüccar Bey'in diktafı...

de harflerin vaziyeleriyle mânâlarını, kelimelerin teşekkülâtıyla iştikaklarını keşf ve ispat eden Temel, I. Dâvâ kısmı, İstanbul 1926.

Dilin türeyişi hakkında Batı dünyasında yayımlanan yüzlerce kitap arasından, bu türeyişi gök cisimlerinden Ay'a bağlayan ve ilk dili Ay kültürünün bir ifade vâsıtası olarak kabul eden eserlere de rastlanır: Ernst Böklen: *Die Entstehung der Sprache im Lichte des Mythos*, Stuttgart, 1922. Bu Ay-Dil Teorisi için bk. AY, Dil bölümü.

G. - D. T. nin ana kitabında, Atatürk, «teorinin temelini tevsik için» şu eserleri gözden geçirdiğini söylüyor: 1. Eduard K. Pekarskiy'nin *Slovar' yakutskago yazıka* (Yakut dili sözlüğü) [3 cild, 1917- 1930]; 2. Hilaire de Barenton: *Origines des langues, des religions et des peuples: I. Les radicaux primitifs des langues conservés dans le sumérien* (Dillerin, dinlerin ve ulusların menşei: I. Sumercede saklı, türlü dillere âid iptidai kökler) [1932]; 3. Aynı eserin II. bölümü: *Les langues, leur dérivation du sumérien...* (Dillerin Sumerceden türeyişi) [1933]; 4. Baron Carra de Vaux: *La langue étrusque, sa place parmi les langues* (Etrusk dili, diller arasında bunun yeri) [1911]; 5. Meksika maslahatgüzarımız Tahsin Mayatepek'in İspanya'daki Bask'lar, Meksika'daki Maya'lar ve Peru'daki Kiçua (İnka) ların dilleri ve eski Meksika'daki güneş kültü hakkında gönderdiği raporlar; 6. Hermann F. Kvergitch: *La psychologie de quelques éléments des langues turques* (Türk dillerindeki bazı unsurların psikolojisi) [makinede yazılmış eser, Viyana, 1935].

G. - D. T. nin doğuşu başlıca şu merhalelerden geçmiştir:

1932'deki I. Türk Dil Kurultayı'ndan hemen sonra, Türk Dili Tetkik Cemiyeti, önce fasiküller, sonra da cild hâlinde, *Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi* adlı iki cildlik bir eser ortaya koydu (2. cildi: «Türkçeden Osmanlıcaya İndeks», ikisi de İstanbul 1934, II. Kurultaydan önce). Çok acele olarak hazırlanan bu «Karşılıklar Sözlüğü» nde Osmanlıca bir kelimeye karşılık, bazıları isâbetsiz ve yanlış olmak üzere, birçok, bâzen 60'tan fazla öz Türkçe karşılık gösterilmişti. Meselâ, *akıl* için 28, *basis* için 66, birçoğu Türkçenin Oğuz kolundan ve Anadolu'dan değil, Kıpçak, Çağatay, hattâ Altay kollarından, Yakutçadan v. b. karşılıklar verilmişti. Yazarlar, bu kitabı açıp zevklerine ve anlayışlarına göre Türkçe karşılık seçerlerdi. Gazete yazıhanelerinde başyazar, makalesini Osmanlıca yazar, bu yazı, «ikameci» denilen bir yardımcıya devredilir, o da *Tarama Dergisi*'ni açıp, Osmanlıca kelimeler yerine, beğendiği bir Türkçe karşılığı koyar, cümle teşkilinde de gereken değişikliği yapmazdı. Bu durum pek tabii olarak, yazı dilinde bir anarşi, anlaşmazlık ve zevksizlik doğurdu. Bundan başka, özleşme işinde *Tarama Dergisi* yetersiz de görüldü.

1934 yılının Ağustos ayında II. Kurultay toplandıktan sonra, bu kargaşalığa son vermek için yeni bir «Karşılıklar Kılavuzu» nun hazırlanmasına lüzum görüldü. II. Dil Kurultayı'ndan dört ay kadar sonra, bir gün Atatürk, Falih Rifkî Atay'a: «Çocuk, çıkmaza girmişizdir, dili bu çıkmazda bırakamayız. Tabii yola döneceğiz» demiştir. O sırada Dil Kurumu başkanı bulunan Saffet Arkan, Atatürk'e, Falih Rifkî ve onun gibi düşünen ve edebî zevkleri olan birkaç filolog ve edebiyatçının Osmanlı sözlüğünü Türkleştirme işine memur edilmesini teklif etmiştir.

Böylece Falih Rifkî Atay'ın başkanlığında «Osmanlıcadan Türkçeye Karşılıklar Kılavuzu Komisyonu» kuruldu ve 24 Aralık 1934 tarihinde bu komisyon «Hâkimiyet-i Milliye» gazetesi binasında işe başladı.

Falih Rifkî Atay, bu «komisyon» a Dil Kurumunun Merkez Hey'eti üyelerini karıştırmak istemiyordu. Atatürk'ün emri üzerine F. R. Atay, Kurum mensuplarını da komisyona almağa mecbur oldu (3 Ocak 1935). F. R. Atay ve arkadaşları, Türk diline mal olan yabancı kökten gelen kelimelere karşılık aramanın boş yere emek harcama olduğunu ileri sürüyorlar, Kurumcular ise *mangal* ile *pencere*'ye bile Türkçe karşılık bulacağız diye direneniyorlar ve her kelime sert tartışmalara sebep oluyordu. Bu karma komisyon böylece dört ay çalışarak Osmanlıca 8 000 küsur kelimenin Türkçe karşılıklarını içine alan *Osmanlıcadan Türkçeye Cep Kılavuzu* adlı sözlüğü 1935 yılının Haziran ayında yayımladı. Bu sözlüğün yayımlanmasından dört ay sonra Atatürk Ankara'ya döndü. Rahatsız bulunmasına rağmen yine dil meselesi üzerinde çalışıyordu. *Kılavuz* kelimelerinden faydalanarak Fransızca edebî veyâ ilmî eserlerden bâzı parçaları Türkçeye çevirmeyi denedi. Fakat tercümelerin orijinaldeki mânâyı ifade edemediğine kanaat getirdi. Dil Kurumunun beş yıllık çalışmaları ile elde edilen karşılıklar, Garp medeniyeti dillerinden en fakirinin ifade kabiliyetini bile veremiyordu. Yapmak istediği büyük dil devriminin saplandığı bunalıma Falih Rifkî «komisyon» unun da bir çâre bulamadığını büyük üzüntü ile görmüş oldu. 10 Ekim 1935 tarihinden itibaren «Ulus» gazetesinde «etimoloji anketi» neşrine başladı. Bu «anket» e göre *millet*, *badis*, *budus*, *bayat*, *mühim*, *müdafaa* gibi kelimeler bile Türkçe sayılarak etimolojik izahı isteniyordu.

II. Kurultayda birçok uydurma veyâ eski Türkçeden karşılıklar teklif eden Ahmed Cevad Emre, bu «anket» günlerine âid bir hatırasını şöyle anlatıyor (*Atatürk'ün İnkılâp Hedefi*, s. 53-54): «Atatürk bir akşam rahmetli Nâim Hâzım Onat'tan bir Arapça gramer istedi. İki üç akşam sonra kendisine verilen Arapça gramerden Arap fiilinin yirmi şu kadar paradigma (emsile) sını kopye edilmiş olarak sofraya getirip Nâim Hâzım'a okuttu: *ketebe*, *yektubu*, *kitabun*, *kâtibun*, *mektubun*, *lem yektub...*

Okuma bitince şöyle buyurdu: «*kitap*, *kâtip*, *mektup*, benim, kalanları Arabındır.»

III. Kurultay'dan ve aynı yılın Cumhuriyet Bayramından sonra, 1936-1937 kış aylarında, Atatürk, Dolmabahçe Sarayı'na çekilerek, 48 sayfalık bir geometri kitabı yazdı (*Geometri*, İstanbul, Devlet Basımevi 1937). Eğer Atatürk Türkçecilikten tamamen ric'at etmiş olsaydı, *zâviye*'yi, *müselles*'i, *zâid*'i, *nâkıs*'ı, *müsavî*'yi G. - D. T. ile tahlil edip bunların Türkçe olduklarına kanaat getirir ve *açı*, *üçgen*, *artı*, *eksi*, *eşit* gibi yeni kelimeler getirmeye lüzum görmezdi.

Atatürk bu «teori» ile dil devrimini çıkmazdan kurtarmak istemiştir. Bu G. - D. T. nin yalnız dilin menşeiini açıklayan bir teori olduğunu ileri sürmek çok yanlış bir görüştür. Büyük Atatürk tabikatçı idi, Türk diline mal edilmiş karşılığı bulunamayan kelimelerin, Türkçede kalmasını istemiştir.

G. - D. T. , dilin menşei meselesi üzerine ortaya atılan birçok teoriler, faraziyeler gibi yanlış olabilir. Fakat bu teori, Türk dili üzerinde yapılan spekülasyonu durdurmuş, Türk dilini «uydurmacılık» tan, muvakkat da olsa kurtarabilmiştir.

GÜNEŞ DÖNENCESİ (Astr.): bk. OĞLAK DÖNENCESİ.

GÜNEŞ GRUBU, Anadolu'daki Milli Mücadele hareketini ve Müdafaa - i Hukuk dâvâsını savunan, temsil eden ve gerçekleştiren Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni desteklemek için işgal yıllarındaki İstanbul'da faaliyette bulunmuş Gizli Gruplar (b. bk.) dan birine verilen ad. Aslında Felâh Grubu diye anılan ve İstanbul'daki müsbet, müseccel grup-

gisi (Ahter Onan'la beraber, 1934), *Dil-bilgisi* (A. Başman, T. N. Gencan, M. S. Sander ile beraber -İlkokullar için, 1943), *İzahlı Divan şiiri antolojisi* (1940), *Namak Kemal'in Talim-i edebiyat üzerine bir risâlesi* (1950), *Leylâ ile Mecnun* (Fuzulî'nin ünlü eserinin tenkitli bs. 1958) *Şiir, Çakıl taşları* (1927), *Bir yudum daha* (1931. Sonuna 'Çakıl taşları'ndaki şiirleri eklenmiştir).

Roman, *İşleyen yara* (*Vakit*'te tefrika edildi. 7. Teşrinisani 1932 - 8 Kânunsani 1933. Daha sonra *Kolejli nereye?* adı ile basıldı, 1978). (→ K.)

ONAT, Muvaffak Sami. Şair (Ürgüp 1919 - İstanbul 1986). Konya Lisesi'ni, Ankara Siyasal Bilgiler ve Hukuk fakültelerini bitirdi. Bir süre Maliye Bakanlığında ve İstanbul Defterdarlığı'nda çalıştı. Çalışma Bakanlığı'na geçerek çeşitli illerde iş müfettişliği yaptı. Gaziantep Bölge Çalışma Müdürü iken Çalışma Bakanlığı Çalışma Genel Müdür Yardımcılığı'na atandı (1956-64). Genel Müdürlük (1964-71) yaptı. Danıştay üyeliğine seçildi (1971). 1985'de emekli olarak İstanbul'a yerleşti.

Şiire 1936 yılında başlayan Onat, *Servet-i fûnun*, *Uyanış*, *İnkılapçı gençlik*, *Sanat ve edebiyat*, *Şadırvan*, *Hisar* vb. gibi 50'den fazla dergi ve gazetede yazdı. İlk şiirlerinde İçedönük bir tutumla halk şiiri havasında mistik eserler veren Onat, daha sonraları serbest ölçüye yönelmiş, dışa dönük şiirler yazmıştır.

Eserleri: *Şiir*, *Vazo* (1941), *Gel gör ki* (1948), *Şiirler* (Bütün şiirleri, 1984). *Yaradılış* (Kozmogoni destanı, 1942), *İzahlı yıllık ücretli izin kanunu ve talimat-nâmesi* (Ekmel Onbulak ile, 1960)

ONAT, Naim Hazım. Dilci (Konya 1889 - Ankara 1953). Konya'da medrese öğrenimi gördü. Bir süre Türkçe ve edebiyat öğretmenliği yaptı. DTCF'nde Arapça profesörü olarak çalıştı. 2. dönemden 9. döneme kadar Konya milletvekilliği yaptı. Arap dili ve edebiyatı alanında çok bilgili idi. TDK'nda Derleme Kolbaşısı olarak çalıştı.

Konya'da yayımlanan *Babalık* gazetesinde, *Sebilü'r-reşad*'ta, *Türk dili belleten*'lerde ve *Ulus* gazetesinde şiirleri, makaleleri yayımlanmıştır.

Eserleri: *Türk dilinin Sami dillerle münasebeti* (1934), *Türkçe - Arapça karşılaştırmalar* (1936), *Arapça'nın Türk di-*
Dergâh arşivi

liyle kuruluşu (I. 1944; II. 1 fasikül, 1951). (→ K.)

ONAY, Ahmet Talat (Çankırılı). Araştırmacı, şair (Çankırı 1885-Ankara 1956). Hafız Numan Ef. nin oğlu. İlk tahsilini babasından gördü ve Kur'ân-ı Kerim'i hıfzetti. Kastamonu ve Ankara idadilerinde okudu, İstanbul Dârülfununu Edebiyat Şubesi'ne girerek 1910'da mezun oldu. Kastamonu ve İzmir Erkek liselerinde, İzmir Kız Muallim Mektebi'nde, Hilâl Kız Lisesi'nde edebiyat okuttu. 1920'de Zonguldak, 1921'de Bolu, 1922'de Ankara, 1923'de yeniden Bolu Maarif Müdürü oldu. 1923'de Çankırı ve daha sonra Giresun mebusu seçildi. Kastamonu'da *Tiraje* adlı bir haftalık edebiyat dergisi çıkardı (1910). Mufassal *Bolu salnâmesi* onun nezaretinde yapılmıştır. Eski ve yeni tarzda şiirleri vardır. Bunlardan bazıları *Son asır Türk şairleri*'nde yayımlanmıştır.

Çankırılı Ahmet Talat daha ziyade Âşık edebiyatı üzerine yaptığı çalışmalar ile tanınmıştır. Eserleri: *Türk halk şiirlerinin şekil ve nev'i* (1928), *Âşık Dertli-Hayatı ve divanı* (Bolu, 1928), *Çankırı şairleri* (2, C. 1931-33), *Âşık Tokatlı Nûri* (1933), *Türk şiirlerinin vezni* (1933), *Destan-ı Ahmet Harami* (1933), *Bir bilgiçin tenkidini tenkit* (1937), *Kızılbâş şiirinde sual-cevab* (1953).

XIX. asır Türk edebiyatı tarihi. Edebiyat tarihi (Ahmet Hamdi Tanpınar, 1949. Genişletilmiş ikinci bs. 1956). Tanpınar, Tanzimat Fermanı'nın 100. yıldönümü olan 1939 yılında İÜ. Edebiyat Fakültesi'nde kurulan müstakil Son Çağ Türk Edebiyatı Kürsüsü'ne tayin edilmiş ve derslerine başlamıştır. O tarihe kadar fakültede edebiyat tarihi dersleri veren Fuat Köprülü, edebiyata umumiyetle dışardan bakıyor; tarihî, siyasi, ve içtimâî şartlar üzerinde geniş olarak dururken eserlerin tahliline girişmekte tereddüt gösteriyordu.

Tanpınar da edebiyatı, meydana geldiği devre içinde ele almakla beraber, bir sanatkar olarak eserlerin muhteva, yapı, dil ve üslubuna ayrı bir dikkat gösteriyordu.

İşte, XIX. asır Türk edebiyatı tarihi bu açıdan mühim bir eserdir. Denilebilir ki, Tanpınar'dan önce Türk edebiyatı bu kadar derin, ince, çok çeşitli görüşleri biraraya getiren terkipçi bir anlayışla ele alınmamıştır.

Muvaffak Sami Onat

Ahmet Talat Onay (Çankırılı)

Naim Hazım Onat

TDEA, III

*Menzil hayâl-i lâline halvet-serây-i cân
Tuttu cihânı pertev-i hüsnün güneş gibi*
Bâki

Vakit itibarı ile daha çok doğuş ve batış (*tulu' ve gurub*) zamanları işlenir. Çok kullanılan bir özelliği de yakıcı, tutuşturucu oluşudur. Eski astronomiye göre dünyanın etrafında dönmektedir. Yeri dördüncü felektir. Bu münasebetle *devr eyler, geşt eder, çizginir*. Batması, doğması, yükselip alçalması ile *baht* arasında münasebet kurulmuştur. *Toz ve zerre* (bk. Gubâr) ile münasebetinde sevgili-âşık ilişkisi dile getirilir.

Ayrıca güzellik bakımından Hz. Yusuf ile karşılaştırılması, Ay'a ışık vermesi, güneşin ve ayın birbirini takip etmesi, doğup batması ile geçen günlerin ömrün tamamlanması, sık tekrarlanan özellikleridir. Birarada bulunamamaları itibarı ile gölge-güneş ilişkisi, karanlık-ışık bakımından gece ile olan münasebeti dile getirilir.

Sevgilinin yüzü veya yanağı *güneş* olunca, saçları *gece*, âşıktaki bu karanlık gecede yalnız kalmış *garib'e* benzetilir. Âşıkların gözyaşları gökteki yıldızlar gibi çoktur. Ancak güneş çıktığı zaman, yani sevgili yüzünü gösterdiği zaman bu yıldızlar (gözyaşları) kaybolur. Güneş açtığı zaman yağmur diner. Âşık sevgiliye «yüzünü aç da gözyaşımın yağmuru din» diye yalvarır. Güneş madenleri terbiye edip onları kıymetli taş haline getirir. Sevgilinin Bedehşan lâline benzeyen dudakları da onun güneş gibi yanağı sayesinde oluşmuştur. Güneş tutulunca herkes gökyüzüne bakar. Sevgilinin saçları yüzünü örttüğü zaman güneş tutulmuş gibi olur. Kıyamet âlemlerinden biri de güneşin batıdan doğmasıdır. Zülf *fitne-i âhur zaman* sayıldığında onun altındaki yüz de kıyamet güneşi olur. Güneşi (sevgiliyi) gören kişi «yüzüne gün doğmuş, gözü aydın olmuş, gün görmüş» kişidir.

Güneş cıvılcıplaktır. Sabahları dağlardan doğar. Sanki dağlara düşmüş bir mecnundur. Buna sebep sevgilinin yanağını kıskanmasıdır, veya ona olan tutkunludur. Güneş viranelere bile nüfuz eder. Gönül de bir viranedir, oraya ancak sevgili (güneş) girebilir. *Subh-ı kâzibde* hava aydınlanacak gibi olur, sonra karanlık başlar; sevgilinin yüzündeki ayvatyleri de aynen böyledir. Önce sarışın, parlak, aydınlıktır, tıpkı doğan güneş gibi, sonra kararır. Bu yüzden yanak *subh-ı kâzib'e* benzer. *Subh-ı sâdik* ise güneş ta-

mamen kendini belli etmiştir, gerçekten doğmaktadır. Yanak buna da teşbih edilir. Ancak uyumayanlar güneşin doğuşunu görürler. Âşıklar da gecelerini uykusuz geçiren hastalardır. Onlar sabahı ipele çekerler.

Sıcak ve güneşli havalarda meyve lezzetli olur, sevgilinin dudaklarının özelliği güneş gibi yanağa yakınlığındandır.

*Işık odudur rûhunla lebüden safâ viren
Mihrün harâretinden olur gülşeker leziz*
Necati

Ancak âşık her zaman bu güneş yüzünü açık olmasını istemez, bazan isterki sevgili zülfünü yüzünden kaldırmasın. Çünkü güneş ne kadar çok açılırsa, insanı o kadar çok yakar. Gündüz yanan çerağın şulesi ne kadarsa, sevgilinin yanağı yanında güneşin hükmü de o kadardır. Parıltılı görünüşü ile *tâc'i* her tarafa ısı ve ışık göndermesi ile *Nûşîrevân'ı* hatırlatır. *Doğan kusu* olması *gece kargasını* kaçırması yüzündendir. Bazan ava çıkmış bir *sehsüvâr* gibi düşünülür. Şarap ve kahle ilgili hiç durmadan dönmesi, rengi, parıltısı ve şekli dolayısıyladır. *Hicrân* geceye benzetilince, *vuslat* gündüze (güneşe) benzetilir. Bazan sevgilinin gerdanı için benzetme unsuru olur.

*Sanki mağribdür saçın ki anda gurûb
eyler kamer
Sanki matla'dur yakan ki andan tulu'
eyler güneş
Ahmed Paşa*

Güneş gece işret meclisine gelen sevgilinin yanağına karşı utancından gizlenir. Gönül gözü (dide-i dil) sevgilinin yanağına bakamaz veya bakmaya tahammül edemez. Baksa güneş onu «sevgilinin yanağı varken bana niye bakıyorsun diye» cezalandırır, *gözüne hançer sokar* (güneş ışıklarının gözde yaptığı tahribat).

Onun devamlı dönüşü *hercâyî, kapı kapı gezen d'lenci ve doğup dolanmak, döne döne tavaf etmek, üstüne dönmek* tabirleriyle ifade edilmiştir. Işıklarının veya aydınlığının yerde oluşu:

*Meskenet yolın güneşten öğren ey
mehpâre kim*

Göklere irişdi başı dahi yüzi y'rdedür
Necati

beytinde görüldüğü gibi *yüzü yerde, yüzün düşüp sürünür, yerlere yüzünü sürer* tabirleriyle ifade edilmiştir. Parlaklığı itibarı ile *gözü kaşı yol, yüzü ağı alni*

açık bir kalenderi dervîşi gibidir. Batışı zevâl, tenha bir yana gitmek, felekten yüzü döndürmek; doğuşu yüz urub âsitanı öpmek, mâhün işini bitirmek, zer-i encümü dermek tabirleriyle anlatılır. Asıl vafkı gökte bulunusudur.

*Şöyle çok ol sanemin hüsnî temâşâcıları
Yir bulmaz çıkar ay ile güneş damlara*
Necati

«Akça aslanın ağzındadır» atasözünden hareketle felek aslana yuvarlaklığı itibarı ile güneş *akçaya*, yine yuvarlaklığından dolayı *altun paraya, ağreşi, kızıl manğır, fûls-i ahmer* gibi paralara teşbih edilir. *Elma'ya*, kumaş üzerindeki *altun benek'e*, parlaklığı ile *aymaya*, sarılığı cihetiyle *ayvaya* teşbih edilmiştir.

Yine yuvarlaklığı ile *tasa*, felek bir ormanlığa, güneş *gazale*, ufuklara yüz ve alın sürdüğü için *kula*, şevk ile göğe atılmış *külâha*, gam ve elem timsali geceyi def ettiği için *şaraba* benzetilir. Putperestler güneşe, âşıklar sevgiliye secde eder.

*Gör secde-i niyâzı sen bana hüblarda
Şâyeste-i perestîş bir âftâb göster*

Nâilî

Divan edebiyatında çok geniş bir kullanım sahası olan güneş unsuru, Âşık edebiyatında önemli yer tutmaz. Bazı mısralarda ay ile beraber işlenir. Çoğunlukla sevgilinin yüzünü, onun güzelliğini, parlaklığını ifade etmeye yarar.

*Cemâlin âfitab misli
Gâh doğar gâh dolunursun*

Âşık Ömer

*Her dem olmaz gönül müğber
Bahta güler ol gonca ter
Gösterdi mihrinden eser
Bak âfitâbım bu gece*

Emrah (Erzurumlu)

* *Halk*. Halk inanışlarında çoklukla ay ile güneş bir arada zikredilmektedir. Bu inanışların pek çoğu eski Türk mitolojisinden izler taşır. Msl. Güneş daima dışı, ay daima erkek kabul edilir. Güneş batı zaman «Güneş-kız anasının yanına gitti» derler. Güneş-kız ile Ay-oğlan'ın iki kardeş olduğu, geceyi bir arada geçirdikleri, sabah olunca babaları gelip güneşi kaldırdığı, bu sefer güneşin kalkmamak isteyip ağladığı; güneşin dünyayı bekleyen bir kız olduğu, durmadan nakış işlediği, kendisine bakmaya kalkışanların gözlerine iğne batırdığı bu tür inanışlardandır. (Yusufeli/Soma/Tosya). (bk. Ay)

Güneş. Edebî mecmua (İstanbul 1301/1883-84). 12 sayı çıktı. İmtiyaz sahibi Beşir Fuad. Sayfa numaraları devamlı. «Onbeşgünde bir çıkar ve siyasetin dışında her şeyden bahseder» lejandı ile sunulan derginin yazar kadrosunda Abdülkerim Sabit, Abdülhak Hâmid, Ahmed Rasim, Dr. Besim Ömer, Beşir Fuad, Fazlı Necib, Hüseyin Avni, Mahmud Celâleddin Paşa, Mehmed Nadir, Menemenlizâde Tahir, Muallim Naci, Mustafa Azmi, Namık Kemal, Recaizâde Ekrem Samipaşazâde Sezâî, Şefkat, Şemseddin Sami, Seyh Vasfî gibi isimler bulunmaktadır.

Güneş. Onbeşgünde bir çıkar sanat ve edebiyat mecmuası, 15 günlük (İstanbul 1 Kânun-ı sâni 1927-1928) 16 sayı çıktı. Mesul müdürü: Orhan Seyfi (Orhon). İlk sayının önsözünde mecmuanın yayın gayesi «Güneş kendisini eski veya yeni hiçbir edebî mektebe mensup addetmez. Sanatkar kalemlerin eserlerini bir arada bulundurmaya çalışır» diye açıklanmaktadır. Mecmua bu anlayışla yeni şiirlere, Batı edebiyatından tercümelere, dil üzerine yazılara yer verdi. 3. sayı Süleyman Nazif'e, 11. sayı Ahmed Hikmet'e ithaf edildi. 16. sayı Ata özel sayısı olarak çıktı. Dergide Japon, İngiliz, Alman, Rus, Fransız, Arap yazar ve şairleri tanıtıldı. Bir ara Halk edebiyatı örnekleri yayımlandı. Yazar kadrosunda Orhan Seyfi (Orhon), Midhat Cemâl (Kuntay), Cenab Şahabeddin, Yusuf Ziya (Ortaç), Ercüment Ekrem (Talû), Fâik Ali (Ozansoy), Nâzım Hikmet (Ran), Faruk Nafiz (Çamlıbel), Necdet Rüştü (Efe), Enis Behiç (Koryürek), Ahmed Refik (Altınay), Yahya Saim, Salih Zeki (Aktay), Fevzi Lütfü, Fazıl Behiç, Abdülhak Hâmid (Tarhan), Münif Fehim, Dr. Abdullah Cevdet, Ziya Gökalp, Semiha Cemâl, Osman Cemâl (Kaygılı), Fazıl Ahmed (Aykaç), İsmail Habib (Sevük), Necmi Nureddin, Halil Nimetullah, Hüseyin Rifat, Rafet Avni, Kâmrân Şerif, Emin Recib, Sabri Esad (Siyavuşgil), Ahmed Haşim, Selâmi İzzet (Sedes), Sadri Edhem, Süüd Kemâleddin (Yetkin), Cemil Süleyman (Alyanakoğlu), Şüküfe Nihâl (Başar), Hakkı Süha (Gezgin), Fuad Hulusi, Mehmed Rauf, Muhrure Hurşid, Reşad Nuri (Güntekin), Celâl Esad (Arseven), Sebahaddin Ali (Alı), Selim Sırrı (Tarcan), Hüseyin Cahid (Yalçın), F. Celâleddin (Fahri Celâl Göktaulga), Mehmed Faruk yer almaktadırlar.

Güneş mecmuası. (1927) başlığı

گۈنۈش

مجموعه ادبیات بحر می

Güneş mecmuası.
(1927) başlığı

Güneş-Dil nazariyesi (Fr. La théorie de